

DOLZARB IJTIMOIIY TARMOQLARDAN FOYDALANISH TARTIBI

*Farg'ona Davlat Universiteti Kasbiy ta'lim hamda amaliy matematika va informatika
yo'nalishlari bitiruvchisi, Farg'ona viloyati Toshloq tumani 1-maktab informatika fani
o'qituvchisi **Sadiqova Guljaxon Axmadbekovna**
Ilmiy rahbar: **Umarov Shavkatjon***

**MAQOLA
MALUMOTI**

MAQOLA TARIXI:

*Received: 03.08.2026
Revised: 04.08.2026
Accepted: 05.08.2026*

KALIT SO'ZLAR:

*ijtimoiy tarmoqlar,
raqamli savodxonlik,
axborot xavfsizligi,
kiberxavfsizlik, media
savodxonlik, shaxsiy
ma'lumotlar himoyasi,
internet etikasi.*

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ajralmas qismiga aylangan ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish tartibi, ularning ta'lim, kasbiy faoliyat va kundalik hayotdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarning axborot almashinuvi, masofaviy ta'lim, raqamli muloqot va innovatsion rivojlanishdagi ahamiyati bilan bir qatorda, noto'g'ri foydalanish natijasida yuzaga keladigan kiberxavfsizlik muammolari, shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi, soxta axborotlar tarqalishi hamda internetga qaramlik kabi dolzarb masalalar yoritilgan. Maqolada ijtimoiy tarmoqlardan xavfsiz, mas'uliyatli va samarali foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilib, raqamli savodxonlikni oshirish hamda axborot madaniyatini rivojlantirishning muhim jihatlari asoslab berilgan.

Kirish

Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan bugungi davrda ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining ajralmas qismiga aylandi. Ular nafaqat muloqot vositasi, balki ta'lim olish, kasbiy malakani oshirish, ilmiy axborot almashish, tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish va davlat hamda jamiyat o'rtasidagi ochiq muloqotni ta'minlovchi muhim platforma sifatida ham keng qo'llanilmoqda. Aholining internetdan foydalanish imkoniyatlari ortib borishi natijasida Telegram, Instagram, YouTube, Facebook, TikTok va LinkedIn kabi platformalarning foydalanuvchilari soni yildan-yilga ko'paymoqda. Shu bilan birga, ushbu tarmoqlardan foydalanish jarayonida axborot xavfsizligini ta'minlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, ishonchli manbalarni tanlash hamda internet madaniyatiga rioya etish masalalari yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasining yuqoriligi ularning raqamli savodxonligini oshirishni, media madaniyatini shakllantirishni hamda soxta axborotlar ta'siridan himoyalanih ko'nikmalarini

rivojlantirishni talab qiladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi dolzarb ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish tartibini ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilish, ulardan samarali va xavfsiz foydalanish tamoyillarini yoritish hamda mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, maqolada zamonaviy raqamli muhit sharoitida ijtimoiy tarmoqlarning ta'lim tizimi, axborot almashinuvi va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilinib, ulardan oqilona foydalanishning ustuvor yo'nalishlari ilmiy asosda bayon etiladi.

Ijtimoiy tarmoqlar internet texnologiyalariga asoslangan, foydalanuvchilarga axborot almashish, muloqot qilish, multimedia materiallarini ulashish hamda turli ijtimoiy, ta'limiy va kasbiy hamkorlikni yo'lga qo'yish imkonini beruvchi raqamli platformalardir. Ularning asosiy vazifasi geografik masofadan qat'i nazar insonlar o'rtasida tezkor va qulay kommunikatsiyani tashkil etishdan iborat. So'nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlar funksional imkoniyatlarining kengayishi natijasida ular oddiy muloqot vositasidan ta'lim, biznes, marketing, davlat boshqaruvi, ilmiy faoliyat va ommaviy axborot almashinuvining muhim vositasiga aylandi. Bugungi kunda Telegram tezkor xabar almashish va ta'limiy guruhlarini tashkil etishda, YouTube videodarslar hamda ilmiy kontentlarni tarqatishda, Instagram vizual axborot va marketing faoliyatida, Facebook professional hamjamiyatlar va jamoatchilik bilan aloqalarni rivojlantirishda, TikTok qisqa videolar orqali ta'limiy va ko'ngilochar kontent yaratishda, LinkedIn esa kasbiy hamkorlik, ish bilan ta'minlanish va mutaxassislar o'rtasidagi ilmiy aloqalarni mustahkamlashda keng qo'llanilmoqda. Mazkur platformalar foydalanuvchilarga katta imkoniyatlar yaratishi bilan bir qatorda, ulardan foydalanish maqsadi, auditoriyasi va texnologik xususiyatlari jihatidan bir-biridan farq qiladi. Shu sababli har bir foydalanuvchi o'z ehtiyojidan kelib chiqib platformani ongli ravishda tanlashi, axborotning ishonchliligini tekshirishi hamda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash qoidalariga rioya qilishi muhim hisoblanadi. Aynan ijtimoiy tarmoqlarning mazmuni, vazifalari va turlarini chuqur anglash ulardan samarali, xavfsiz hamda mas'uliyat bilan foydalanish madaniyatini shakllantirishning asosiy omillaridan biri sanaladi.

Zamonaviy ijtimoiy tarmoqlar axborot almashish, ta'lim olish va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirgan muhim raqamli vositalardan biri hisoblanadi. Ularning keng ommalashuvi natijasida foydalanuvchilar dunyoning istalgan nuqtasidagi ilmiy, ta'limiy va amaliy ma'lumotlarga qisqa vaqt ichida ega bo'lish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Ta'lim sohasida ijtimoiy tarmoqlar masofaviy darslarni tashkil etish, elektron o'quv materiallarini tarqatish, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida tezkor muloqotni yo'lga qo'yish hamda mustaqil ta'limni qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, videodarslar, onlayn seminarlar, vebinarlar va virtual muhokamalar orqali bilim almashish jarayoni yanada samarali tashkil etilmoqda. Tadbirkorlik va marketing sohasida esa ijtimoiy tarmoqlar mahsulot va xizmatlarni reklama qilish, yangi mijozlarni jalb etish, elektron savdoni rivojlantirish hamda iste'molchilar bilan bevosita aloqani mustahkamlash imkonini yaratmoqda. Davlat tashkilotlari ham ushbu platformalar orqali aholiga tezkor va ishonchli

=====

axborot yetkazish, murojaatlarni qabul qilish hamda ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashga erishmoqda. Ilmiy faoliyatda esa tadqiqotchilar o'z ilmiy ishlari, maqolalari va tajribalari bilan xalqaro hamjamiyat o'rtasida tezkor axborot almashish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar xorijiy tillarni o'rganish, kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish, ijodiy faoliyatni namoyish etish va xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yishda ham muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Biroq ushbu imkoniyatlardan yuqori samaradorlik bilan foydalanish foydalanuvchining raqamli savodxonligi, axborotni tanqidiy baholash qobiliyati va internet madaniyatiga rioya etish darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlarni to'g'ri maqsadda qo'llash nafaqat shaxsning bilim va malakasini oshirishga, balki jamiyatning intellektual va innovatsion rivojlanishiga ham sezilarli hissa qo'shadi.

Ijtimoiy tarmoqlar inson hayotini yengillashtiruvchi ko'plab qulayliklarni taqdim etishi bilan birga, ulardan noto'g'ri va nazoratsiz foydalanish ayrim salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Eng dolzarb muammolardan biri – ishonchsiz va soxta axborotlarning tez tarqalishidir. Tekshirilmagan ma'lumotlar, manipulyativ xabarlar va yolg'on yangiliklar foydalanuvchilarning noto'g'ri xulosa chiqarishiga, jamoatchilik fikrining asossiz shakllanishiga hamda turli ijtimoiy muammolarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, kiberjinoyatchilar tomonidan phishing havolalari, zararli dasturlar va soxta sahifalar orqali foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlari, bank kartalari rekvizitlari hamda elektron hisoblari qo'lga kiritilishi xavfi mavjud. Yana bir muhim muammo – kiberbulling, ya'ni internet orqali haqorat qilish, tahqirlash va ruhiy bosim o'tkazish holatlarining ortib borayotganidir. Bunday vaziyatlar ayniqsa o'smirlar va yoshlarning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarga me'yorida ortiq vaqt ajratish insonning ish unumdorligi, o'qish sifati, oilaviy munosabatlari va jismoniy faolligiga salbiy ta'sir etadi. Uzoq vaqt mobil qurilma yoki kompyuter ekraniga qarab ishlash ko'zning zo'riqishi, uyqu rejimining buzilishi va diqqatning pasayishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, internet tarmog'ida joylashtirilgan shaxsiy fotosuratlar, videolar yoki boshqa ma'lumotlarning nazoratsiz tarqalishi foydalanuvchining shaxsiy hayoti daxlsizligiga putur yetkazishi ehtimoli mavjud. Mazkur muammolarni kamaytirish uchun foydalanuvchilar axborot manbalarini tanqidiy baholashi, shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishi, internet etikasi qoidalariga amal qilishi hamda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish vaqtini oqilona rejalashtirishi zarur. Bunday yondashuv raqamli muhitda xavfsizlikni ta'minlash va ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy tarmoqlardan samarali va xavfsiz foydalanish foydalanuvchilarning raqamli savodxonligi, axborot xavfsizligi qoidalariga rioya qilishi hamda internet madaniyatini shakllantirishiga bevosita bog'liq. Avvalo, har bir foydalanuvchi o'z akkauntini himoyalash maqsadida murakkab va takrorlanmaydigan parollardan foydalanishi, ularni muntazam ravishda yangilab borishi hamda ikki bosqichli autentifikatsiya (2FA) funksiyasini

faollashtirishi tavsiya etiladi. Shaxsiy ma'lumotlar, jumladan telefon raqami, yashash manzili, bank kartasi rekvizitlari, pasport ma'lumotlari yoki boshqa maxfiy axborotlarni ochiq platformalarda e'lon qilish xavfsizlik nuqtai nazaridan maqsadga muvofiq emas. Foydalanuvchi internet orqali tarqatilayotgan har qanday axborotning ishonchliligini tekshirishi, rasmiy manbalarga tayanishi hamda shubhali havolalar va noma'lum fayllarni ochishdan saqlanishi zarur. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarda muloqot madaniyatiga rioya qilish, boshqa foydalanuvchilarning huquq va manfaatlarini hurmat qilish, haqoratli yoki noqonuniy mazmundagi materiallarni tarqatmaslik ham muhim talab hisoblanadi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar tomonidan ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda axborotning aniqligi, mualliflik huquqiga hurmat, akademik halollik va shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligiga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Shuningdek, qurilmalarga litsenziyalangan antivirus dasturlarini o'rnatish, operatsion tizim va mobil ilovalarni muntazam yangilab borish, umumiy Wi-Fi tarmoqlaridan foydalanganda ehtiyot choralarini ko'rish ham kiberxavfsizlikni ta'minlashning muhim omillaridan biridir. Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish tartibiga rioya etish nafaqat foydalanuvchining shaxsiy xavfsizligini ta'minlaydi, balki raqamli makonda mas'uliyatli xulq-atvorni shakllantirish, ishonchli axborot muhitini yaratish va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanishga ham xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ijtimoiy tarmoqlardan xavfsiz va samarali foydalanishni davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylantirdi. O'zbekistonda so'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish, raqamli iqtisodiyotni kengaytirish hamda aholining raqamli savodxonligini oshirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, axborot xavfsizligini ta'minlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, elektron hukumat xizmatlarini takomillashtirish va internet infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlar ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyatini yuksaltirishga xizmat qilmoqda. Ta'lim muassasalarida raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish, elektron platformalarni joriy etish hamda o'qituvchilarning AKT kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha tizimli ishlar olib borilmoqda. Xalqaro miqyosda esa UNESCO, ITU va boshqa nufuzli tashkilotlar media va axborot savodxonligini rivojlantirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash hamda internetdan mas'uliyatli foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqib, davlatlarga amaliy ko'rsatmalar bermoqda. Finlandiya, Janubiy Koreya, Singapur va Estoniya kabi davlatlarda raqamli ta'lim tizimining keng joriy etilgani, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va media savodxonlikni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilayotgani ijobiy natijalarni bermoqda. Ushbu mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanish nafaqat zamonaviy texnik vositalarga, balki foydalanuvchilarning axborotni tahlil qilish, xavfsizlik qoidalariga rioya etish va raqamli madaniyatni egallash darajasiga ham bog'liq. Shu sababli O'zbekistonda ham ilg'or xalqaro tajribalarni milliy ta'lim tizimi va axborot siyosati bilan uyg'unlashtirish,

=====

raqamli savodxonlikni yanada rivojlantirish hamda xavfsiz internet muhitini shakllantirish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim tizimining raqamli transformatsiyasi jarayonida ijtimoiy tarmoqlar o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantiruvchi, bilim almashish jarayonini jadallashtiruvchi hamda ta'lim sifati va samaradorligini oshiruvchi muhim vositaga aylandi. Zamonaviy ta'lim amaliyotida Telegram, YouTube va boshqa raqamli platformalar orqali dars materiallarini tarqatish, videoma'ruzalarni joylashtirish, mustaqil ta'lim uchun elektron resurslarni taqdim etish, onlayn muhokamalar tashkil etish hamda o'quvchilarning bilimini masofadan turib nazorat qilish imkoniyatlari keng qo'llanilmoqda. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar yordamida fan olimpiadalari, ilmiy loyihalar, vebinarlar va onlayn konferensiyalar haqida tezkor axborot berish, tajriba almashish hamda o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish uchun qulay muhit yaratilmoqda. Informatika fanini o'qitishda dasturlash, sun'iy intellekt, robototexnika, kiberxavfsizlik va raqamli texnologiyalar bo'yicha zamonaviy o'quv materiallarini ulashish o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq ta'lim jarayonida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish aniq maqsad asosida tashkil etilishi, o'quvchilarni chalg'ituvchi yoki ishonchsiz axborotlardan himoya qilish choralari ko'rilishi zarur. O'qituvchi o'quvchilarda media savodxonlik, tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va akademik halollik tamoyillarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim. Bundan tashqari, sun'iy intellekt vositalari, bulutli texnologiyalar va interaktiv ta'lim platformalari bilan ijtimoiy tarmoqlarni uyg'unlashtirish ta'limning sifati va samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi. Demak, ijtimoiy tarmoqlardan oqilona va pedagogik maqsadlarga yo'naltirilgan holda foydalanish o'quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantirish hamda zamonaviy axborot jamiyatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish jarayonida uchraydigan muammolarni bartaraf etish kompleks yondashuvni talab qiladi. Bunda davlat organlari, ta'lim muassasalari, oila va foydalanuvchilarning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Avvalo, umumiy o'rta ta'lim maktablari va oliy ta'lim muassasalarida media hamda raqamli savodxonlikka oid mashg'ulotlarni muntazam tashkil etish, o'quvchilarga axborotni tanqidiy tahlil qilish, ishonchli manbalarni aniqlash va internetdagi xavf-xatarlarni baholash ko'nikmalarini shakllantirish zarur. Ota-onalar farzandlarining internetdan foydalanish madaniyatini nazorat qilishi, ularga yoshiga mos raqamli muhit yaratishi hamda virtual makonda xavfsiz xulq-atvor qoidalarini tushuntirib borishi lozim. O'qituvchilar esa dars jarayonida ijtimoiy tarmoqlardan faqat ta'limiy maqsadlarda foydalanishni yo'lga qo'yishi, o'quvchilarni noqonuniy kontent, kiberbulling va soxta axborotlarning salbiy oqibatlari haqida muntazam xabardor qilib borishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, foydalanuvchilar shaxsiy akkauntlarini zamonaviy himoya vositalari bilan ta'minlashi, ikki bosqichli autentifikatsiyani yoqishi, murakkab parollardan foydalanishi hamda noma'lum havolalar va ilovalarga nisbatan ehtiyotkor bo'lishi

zarur. Internet tarmog'ida mualliflik huquqiga rioya qilish, axborotdan qonuniy va mas'uliyatli foydalanish, boshqa foydalanuvchilarga nisbatan hurmat tamoyillariga amal qilish ham raqamli madaniyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bundan tashqari, ta'lim muassasalarida kiberxavfsizlik bo'yicha seminar, trening va amaliy mashg'ulotlarni muntazam o'tkazish, xalqaro tajribalarni o'rganish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalarni keng joriy etish ijtimoiy tarmoqlardan xavfsiz foydalanish madaniyatini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi raqamli makonda xavfsizlikni mustahkamlash, axborot iste'moli madaniyatini yuksaltirish hamda jamiyatning raqamli rivojlanishiga ijobiy hissa qo'shadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy axborot jamiyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ulardan oqilona va mas'uliyatli foydalanish ta'lim sifati, axborot almashinuvi hamda shaxsning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va media savodxonlik qoidalariga rioya etish raqamli muhitdagi xavflarni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi. Ta'lim tizimida ijtimoiy tarmoqlardan maqsadli foydalanish, foydalanuvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish va internet madaniyatini yuksaltirish orqali xavfsiz hamda samarali axborot makonini shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson, P. Web 2.0 and Beyond: Principles and Technologies. Chapman & Hall/CRC, Boca Raton, 2012.
2. Castells, M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Wiley-Blackwell, Oxford, 2010.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmon. Toshkent, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-547-son, 2019.
5. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely. Paris: UNESCO Publishing, 2021.
6. International Telecommunication Union (ITU). Global Cybersecurity Index 2024. Geneva: ITU, 2024.
7. Van Dijk, J. The Network Society. 4th ed. Sage Publications, London, 2020.